

Ruimte voor vogels, een zaak van beschaving

Eric Wanders (Lothariusstraat 41, 3962 BD Wijk bij Duurstede)

Inleiding

De manier waarop in onze cultuur gedacht en gehandeld wordt ten aanzien van vogels is op zijn zachtst gezegd zeer dualistisch en inconsequent. Dit uit zich door een in de tijd steeds wisselend standpunt over en gedrag naar een bepaalde vogelsoort. Daarnaast is in een periode ook een groot verschil te zien in het denken en handelen ten opzichte van de verschillende aanwezige soorten.

Ingrijpen in natuurlijke ontwikkeling

In het begin van de jaren zestig was het nog gebruikelijk om juist in verband met het natuurbehoud in de Nederlandse zilvermeeuwenkolonies eieren te rapen om het aantal vliegvlug wordende jongen sterk te reduceren. Zilvermeeuwen zouden schade toebrengen aan andere vogels en vegetaties; de meeuwenbestrijding werd gecoördineerd door de overheid. Geleidelijk ontstond er echter steeds meer twijfel over de juistheid en noodzaak van dit ingrijpen. Geaccepteerd werd het idee dat meeuwen bij het duinlandschap horen. Het gevolg was dat begin jaren zeventig op veel plaatsen de meeuwenbestrijding werd gestaakt en vervangen werd door monitoring en onderzoek, waarbij zowel de gevolgen van dit besluit als de relatie tussen de soort Zilvermeeuw en de nauw verwante Kleine mantelmeeuw in ethologische en populatiedynamisch opzicht centraal stonden. Terzijde kan opgemerkt worden dat de toename van de kolonies niet wezenlijk anders ging verlopen toen de meeuwenbestrijding werd gestaakt. Eieren rapen bleek dus niet echt effectief. In de jaren tachtig kregen de meeuwenkolonies steeds meer te maken met de vos. Deze soort bleek als natuurlijke predator zeer wel in staat om de zilvermeeuwenkolonies in omvang te doen slinken.

Betrokkenen reageerden vooral vanuit het besef dat ingrijpen in de vossenpopulatie ongewenst was omdat een natuurlijker toestand hersteld werd. De Zilvermeeuw had weer een natuurlijke predator. Hoewel hier en daar geluiden klinken over vossenbestrijding omdat de meeuwen nu in aantal afnemen. In circa dertig jaar is het denken en handelen van intensief ingrijpen veranderd naar het besef dat natuurlijke ontwikkelingen de voorkeur moeten hebben.

Voor de Aalscholver is een dergelijk beeld te schetsen. Deze vermeende voedselconcurrent van vissende Nederlanders werd zwaar vervolgd, zo zelfs dat het een schaarse verschijning werd in het landschap. Toen hij nagenoeg was verdwenen werd de soort meer en steeds beter beschermd. De meer natuurlijke situatie waarbij de Aalscholver als oorspronkelijke bewoner van ons deltalandschap in grote kolonies voorkomt herstelt zich weer. Door velen wordt de soort nu gewaardeerd, gezien het enthousiasme van bouwers en bezoekers van vogelkijkhutten in de kolonies. Echter nu de Aalscholver weer een gewone verschijning begint te worden klinkt steeds luider het geluid om weer maatregelen te nemen om de groei van kolonies te beperken. Daarbij wordt dan wel vergeten dat de Aalscholver als toppreda-

tor veel invloed ondervindt van milieuverontreiniging en de groei van sommige kolonies daardoor al beperkt wordt. Dat lijkt echter als indirecte en minder zichtbare factor geen rol te spelen in de veelal emotionele mening over een soort.

Vogels in de menselijke omgeving

Was vroeger het boerenbedrijf een vorm van grondgebruik waar voor veel vogel- en plantesoorten nog ruimte bleef, nu is de bedrijfsvoering zodanig dat jaarlijks een vogeldrama zonder weerga plaatsvindt. In het industriële proces dat landbouw heet worden jaarlijks – door kapotmaaien en kapotrijden – duizenden nesten en jongen van weidevogels vernietigd. Dat gebeurt niet uit onwetendheid maar bewust. De ondernemer, de overheid, de natuurbeschermers, de recreant weten meer of minder bewust dat dit gebeurt en ... gaan dan over tot de orde van hun dag. Terwijl we verontwaardigd zijn over het kappen van wouden en jacht op trekvogels in Italië of Spanje leggen we ons erbij neer dat in onze industriële landbouw steeds minder kans is voor weidevogels om jongen te krijgen, omdat nesten en jongen actief worden vernietigd. Onze cultuur heeft kennelijk geleid tot een complex systeem van technologie, geldstromen, regelgeving en een zodanig ruimtelijke structuur dat zelfs goedwillende en bij natuur betrokken boeren zich niet aan dat natuurvijandige systeem kunnen onttrekken.

Ook vogels op en om onze gebouwen worden wisselend benaderd. In de Vogelwet (art. 20) is geregeld dat vogelnesten aan gebouwen mogen worden verwijderd. Een soort als de Huiszwaluw lijdt daar nadrukkelijk onder. Ook bouwkundig wordt er veel gedaan om vogels weinig kans op een nestplaats te gunnen. Tegelijk ontstaan er dan wel weer nestkasten voor mezen. Een merelnest in de conifeer is ook leuk. Maar als de jongen uitfladderden zijn ze meestal een prooi voor de welgevoede kat des huizes. Zo zijn er rond het huis veel meer voorbeelden van onze ambivalente houding ten opzichte van vogels te vinden.

Ook *de overheid* manifesteert zich nadrukkelijk op het raakvlak van belangen van vogels en van mensen. In Voorburg werden zonder vergunningen nesten van de beschermde soort de Blauwe reiger uit bomen gestoken omdat zij vermeende schade aan bomen toebrachten. Toen dat aan de kaak werd gesteld ontstond notabene een ambtelijk en bestuurlijk schimmenspel van beroep en hoger beroep, niet om de zaak van de reigers, maar om het gelijk van een gekwetste overheid.

Een roekenkolonie deelde aanvankelijk hetzelfde lot totdat de Gemeente Lochem tot het inzicht kwam dat zo'n kolonie ook van de positieve kant kan worden bekeken. Daarbij wel een hand geholpen door ijvere en vasthoudende natuurbeschermers. Een nog positiever resultaat had het uitmaaien van een visdief- en kokmeeuwenkolonie bij Amsterdam. Mede naar aanleiding daarvan en na veel publiciteit, werd een samenwerkingsovereenkomst tussen Rijkswaterstaat en Vogelbescherming gesloten.

Jacht op vogels

Een apart hoofdstuk vormt het doen en soms laten van de jacht als recreatievorm. Omdat daar veel, zelfs te veel, over is aangedragen door voor- en tegenstanders slechts enkele opmerkingen in dit kader.

De jachtwet is als cultuurhistorisch relict van een vroegere meer feodale organisatie van onze samenleving uiterst inconsequent, enkele voorbeelden:

- Boomkruiper, Koperwiek en Roodborst eten insecten en zijn niemand tot last en mogen niet bejaagd worden.
- Watersnip en Houtsnip veroorzaken geen economische schade, zijn onopvallend en ook geen mens tot last. Ze eten ook voornamelijk insecten. Ze mogen wel bejaagd worden.
- In de jachtwet wordt het genot van de jacht geregeld en geformuleerd als een recht. Nergens echter wordt het genot van het zien of horen van vogels als recht vastgelegd.
- Op veel bejaagbare soorten mag in het voortplantingsseizoen niet gejaagd worden, op kraaien en eksters mag dat wel.
- Jacht op 'onze' trekvogels in het mediterrane gebied keuren wij af, echter jacht op trekvogels uit noordelijke streken is wettelijk toegestaan en wel voor snippen-, ganzen- en eendensoorten.

Deze en nog vele niet genoteerde voorbeelden – te denken valt aan onder andere zeevogels en olie en verstrikking in visnetten, kooivogels en roofvogelvervolgning – overziend is er wel een algemene lijn te ontdekken.

- Onze normen veranderen in de tijd soms ten voordele, soms ten nadele van vogels.
- Het wettelijk kader voor de omgang met vogels is inconsequent en historisch bepaald en regelt vooral de directe relatie met vogels. Indirect zijn vogels veelal vogelvrij.
- Bij een afweging, zo die al plaatsvindt, zowel op collectief als individueel niveau gaat het belang van de mens systematisch voor dat van vogelsoorten en -individuen.
- Vogels zijn sluitpost in het financieel-technologisch complex van infrastructuur, bebouwing en industrie waaronder landbouw.
- Indien vogelleed direct waarneembaar is ontstaat soms collectieve of individuele verontwaardiging.

De keerzijde

Het symbool van Flevoland is de Bruine kiekendief en dat van Den Haag de Ooievaar. Mensen hebben affiniteit met vogels. In kunst en expressieve en creatieve uitingen komen vogels veelvuldig voor. Boeken, kalenders, schilderijen, foto's en tekeningen hebben dikwijls vogels tot hoofd- of bijzaak. Vogels worden ook als huisdier gehouden. Vogels horen thuis in onze belevingswereld. Ze zijn dikwijls luidruchtig en opvallend, komen bijna overal voor en zoeken ons zelfs op. Niet alle soorten maar wel steeds zoveel dat ieder weet dat er meerdere soorten zijn.

Voor veel mensen roepen vogels ook associaties op met vrijheid en ongebondenheid. Het geluid van Tureluur en Goudplevier hoort bij 'ruimte en rust'. De Spreeuw brengt 'gezelligheid'. De Kievit is een voorjaarsbrenger zelfs in een landschap waar geen seizoenen meer zijn omdat er altijd gras is dat groen en kort blijft, en waar het altijd even droog blijft ondanks de winterregens.

Veel mensen voeren de vogels in de winter, hangen nestkasten op, gaan vogels kijken, worden lid van Vogelbescherming en binden de kat letterlijk en figuurlijk de bel aan.

Vogelasielen staan in warme belangstelling, vogelleed staat in de krant. Maar ... overbevissing en daardoor voedseltekort voor jonge zeevogels, spreekt niet aan.

Vogels hebben waarschijnlijk altijd een rol van betekenis gespeeld voor de mens. Ganzengeluiden brengen heimwee naar verre verten maar ook onrust, mogelijk omdat het nomadisch bestaan van onze voorouders duizenden jaren terug plaatsvond in een wereld waar ganzen nadrukkelijk aanwezig waren en het ritme van de seizoenen aangaven.

Onze houding ten opzichte van vogels

Toen waren de mensen afhankelijk van voedselbronnen in hun onmiddellijke nabijheid. Hun gedrag werd bepaald door het gedrag van hun voedsel. Seizoenen, trekbewegingen, weer en toeval waren bepalend voor wel of geen eten. Tegelijk moest er ook in de volgende seizoenscyclus weer voedsel zijn. De vogels in de lucht waren hun verzekering op een toekomst.

Het gezegde moet toen zijn geweest: “Eén vogel in de hand *en* tien in de lucht.” Hun geloof in de toekomst moet besloten zijn geweest in die tien vrije vogels in de lucht, als een onlosmakelijk deel van de natuur waar alles en ieder toe behoort en in functioneert.

Onze westerse cultuur met het daarmee ontstane Christendom als godsdienst legt het accent op: “Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht.”

Dat je dat maar tien keer kunt uitvoeren en dat dan de lucht leeg is deert onze cultuur niet want een eindje verder vliegen nog wel vogels en die zijn ook nog te bemachtigen. De agressieve export van onze cultuur heeft dan ook wereldwijd geleid tot een natuurramp waarin steeds meer opdraakt en verdwijnt. Om dat te voorkomen moet ons denken en handelen vanaf nu gestuurd worden door de lijfspreuk: “*Beter tien vogels in de lucht dan één in de hand.*” Feitelijk kan dat ook:

- We zijn welvarend en hebben er materieel de ruimte voor.
- Rationeel begrijpen we ook dat alleen die instelling voor het voortbestaan van natuur en mens garanties biedt.
- Emotioneel hebben veel volwassenen en kinderen een binding met vogels.

De laatste lijfspreuk doet ook recht aan het beginsel van een goed rentmeester, namelijk het kapitaal in stand houden. In het westerse culturele denken wordt graag en veelvuldig gerefereerd aan het rentmeesterschap over de natuur. Daarbij wordt dan veelal wel gekeken naar de opbrengst en wordt het kapitaal op zijn best als een constant gegeven beschouwd. Wat dat betreft hadden in onze ogen primitievere culturen, een realistischer wereldbeeld. Niet de opbrengst maar het kapitaal, de natuur als geheel dient centraal te staan.

Een ‘rentmeester’ die dat niet kan of wil snappen kan maar het beste snel uitsterven. Dan komt er weer ruimte voor vogels!